

Verenigingsnieuws

Opvallende sterfte Eidereenden in het Waddengebied

Begin december 1999 sloeg Eddie Douwma alarm met het bericht: *"Het is hier weer mis met de Eiders. Er spoelen tientallen aan, dode en wrakke vogels. Alle zeer vermagerd. Ze spoelen vooral aan op het Noorderleeg meer dan honderd en de kwelders van Ternaard tientallen"*. Deze melding was aanleiding om een flink aantal tellers en andere vogelaars te activeren, om te zien wat er aan de hand was, hoe groot de sterfte was en wat eraan ten grondslag zou kunnen liggen. Tot eind december werden veel tellingen uitgevoerd en werden delen van het Waddengebied bezocht die normaal aan de aandacht ontsnappen. Vooral de bemiddelende rol van Ben Koks van SOVON dient hier gememoreerd te worden: door het activeren van zijn tellers konden we snel een redelijke indruk krijgen. In afwachting van een volledige analyse van deze gebeurtenis:

- Naar schatting enkele duizenden Eidereenden zijn omgekomen vanaf begin oktober, verspreid over het gehele Waddengebied, tenminste 1000 kadavers zijn alleen al in de maand december geregistreerd tijdens systematische tellingen.
- De zware stormen in november en december hebben een groot aantal vogels naar de Friese kust verdreven en daar werden dan ook veruit de hoogste dichtheden gevonden (3-4x normale dichtheden).
- Het totaal van 'enkele duizenden' (precieze schattingen later, op grond van beter en vollediger materiaal) staat voor ongeveer 2-5% van de overwinterende populatie.
- Aan de gestorven vogels werden enkele Arnhem ringen aangetroffen, maar vooralsnog geen buitenlandse ringen. Mogelijk gaat het uitsluitend om vogels van de eigen populatie. De dichtheid in Friesland bedroeg 6.0 Eiders per km, ofwel bijna 3x het maximaal als 'normaal' te beschouwen niveau (gemiddelde plus 2x standaarddeviatie gebaseerd over tellingen gedurende de afgelopen 27 jaren in dit gebied: gemiddelde 0.8 Eiders en een standaarddeviatie van 0.8).
- Onder 383 op geslacht en/of leeftijd gecontroleerde vogels werd 6.3% gedetermineerd als adult mannetje, 8.9% als adult wijfje, 24.8% als onvolwassen mannetje en 60.1% als juveniel of in 'wijfjeskleed' (wellicht ook een deel adulte wijfjes). Deze gegevens suggereren dat de meerderheid van de getroffen vogels (minstens 80%) onvolwassen was.
- Dissecties werden nog *niet* uitgevoerd door medewerkers van NZG/NSO, maar op verzoek van het opvangcentrum in Anjum (Fr) heeft viroloog professor A. Osterhaus (Erasmus Universiteit) enkele Eidereenden onderzocht (<http://www.interwad.nl>). Hierbij bleek dat de eenden geïnfecteerd zijn met een darmparasiet. De Eidereenden wegen nog maar 40% van het normale gewicht.
- Slechts 2.5% van de gevonden Eidereenden was met olie besmeurd ($n = 400$) en daarvan werd de meerderheid op Texel gevonden (4.3% met olie, $n = 186$).
- Levend aangetroffen vogels maakten een verwarde, 'dizzy' indruk en deze waarnemingen zijn consistent met de conclusie dat de vogels vergiftigd zijn. Naar alle waarschijnlijkheid is deze vergiftiging veroorzaakt door uit de darm gelekte sappen, door darmperforaties als gevolg van de parasietinfectie. De parasieten vreten zich een weg door de darm heen en de vogel sterft binnen enkele weken (Swennen & Van der Broek 1960). Ook de geconstateerde extreme vermagering (niet alleen door Osterhaus, ook uit eigen metingen) klopt met dit beeld.

Over de oorzaak van de infectie met parasieten kan worden gezegd dat dit vooral optreedt na een verandering van dieet bij Eidereenden. In de Waddenzee overwinterende Eidereenden leven primair van twee-kleppigen (Mossel *Mytilus edulis* en kokkel *Cerastoderma edule*), eventueel aangevuld met slakken (bijvoorbeeld Alikruiken *Littorina littorea*, Strandkrabben *Carcinus maenas* en Zeesterren *Asterias rubens*). Een dieet dat voor een (te) groot deel uit Strandkrabben bestaat is voor Eidereenden funest omdat deze veel parasieten bevatten en veel van de parasietinfecties zijn het gevolg van een gebrekkig voedselaanbod. Het jaar 1999 staat niet te boek als een 'slecht' kokkeljaar, dus ofschoon de Eidereenden actief van de mosselpercelen verjaagd worden was er niet direct aanleiding om een grootschalige sterfte door met voedselgebrek samenhangende parasietinfecties te verwachten. Dat dit toch gebeurd is wijst vooral op een ontoereikende kennis van de ecologie van Eidereenden in ons laatste 'natuurgebied'.

Swennen C. & Broek E. van den 1960. *Polymorphus botulus* als parasiet bij de Eidereenden in de Waddenzee. *Ardea* 48: 90-97.

C.J. Camphuysen, coördinator NZG/NSO, Ankerstraat 20, 1794 BJ Oosterend, Texel, 0222 318744, kees.camphuysen@wx.nl

Recent bijgewerkte informatie over de resultaten van olieslachtoffertellingen (inclusief de meest recente vondsten per maand) is vanaf november 1999 te vinden op <http://home.planet.nl/~camphuys/NZGNSO.html>. Op de december pagina zijn veel details over de tellingen rond het Eider-incident te vinden.

Zeetrekten in het Pleistoceen

Een blik op een Pleistoceen Noordzeestrand: we mogen veronderstellen dat op enig tijdstip tussen zo'n 50.000 tot 35.000 jaar geleden de grote rivieren (Maas, Rijn en misschien wel Theems) uitmondden in een ondiepe zeearm met open verbinding naar volle zee. Dit gebied moet geflankeerd geweest zijn door stranden en misschien ook door duinen. Vanaf de duinen moet het uitzicht over de zee fraai geweest zijn: sneeuw witte Beloega's in het ondiepe water tussen misschien een paar ijsschotsen, zeehonden of misschien walrussen rustend op het strand vlakbij de waterlijn, in de verte een eenzaam sjokkende hyena en - heel misschien - het getrompetter van een toevallig voorbij trekkende kudde mammoeten als achtergrondmuziek!

Met deze tekst wordt een intrigerend artikel besloten over de vondsten van fossiele (zee-) zoogdieren in Nederlandse wateren (Post 1999). Dit beeld past goed bij veel van de op de Bruine Bank gevonden vogelfossielen: vooral botten van IJssduikers. Er moet hier een prachtige rijke toendra geweest zijn, wellicht met broedende Kanoetstrandlopers en Kleine of Middelste Jagers. Wie weet werden de Pleistocene zeetrekters bij hoge uitzondering wel eens verrast door een ver naar het noorden afgedwaalde Kokmeeuw. Een klusje voor de Pleistocene CDNA.

CJC

Post K. 1999. Laat-pleistocene zeezoogdieren van de Nederlandse kustwateren. *Grondboor & hamer* 53: 126-130.

Post K. & Kompanje E.J.O. 1995. Late Pleistocene white whales *Delphinapterus leucas* from Dutch coastal waters. *Lutra* 38: 67-76.